

MAKEDONYA'DA ÇETELERİN MEŞRUTİYET KULÜPLERİNE DÖNÜŞMESİ

ZAFER KOYLU*

Giriş

XIX. yy. Makedonya'sı Sırp, Bulgar, Yunan, Ulah gibi farklı unsurların birbirleriyle ve hep birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı girişilen bir mücadele alanıdır. Bölgenin egemen gücü Osmanlı Devleti ise, emperyalist devletlerin çıkarları doğrultusunda ıslahatlar yaparak olayları yatıştırma politikası izlemektedir. Bölge üzerindeki bu çok yönlü istek ve beklentiler Makedonya'yı âdeta patlamaya hazır bir bomba hâline getirecektir¹.

XX. yüzyıla gelindiğinde ise, gerek Avrupa devletlerinin birbirleriyle olan anlaşmaları, gerekse Makedonya'daki çete faaliyetlerinin giderek tırmanması ile 1901 yılı patlama öncesi sessizlik içinde geçmiştir. 1902 yılında ise, Bulgar Hükümeti'nin bölgedeki kaotik yapıyı destekleme politikaları² ve Makedonya Komitesi'nin faaliyetleriyle Makedonya'da durum gerginleşmiştir. O sırada Rusya, Uzak Doğu (Japonya) ile uğraştığından, Balkanlar'da var olan durum dışında bir hareket istememektedir. Almanya ve Avusturya ise Rusya'nın bu uğraşısından memnun olduklarından, onun ilgisini Balkanlar'a yöneltecek bir harekete sıcak bakmamışlardır³.

Balkanlar ve Avrupa'daki siyasî havayı sürekli göz önünde bulunduran Osmanlı Devleti'nin, Makedonya'daki sorunları sert önlemlerle çözmeye yönelmesi,

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir/
TÜRKİYE, zkoylu@ogu.edu.tr

¹ Zafer Koylu; "XX. Yüzyılda Balkanlar'da Osmanlı Reform Planları ve Avrupa Müdahalesi: Makedonya Örneği", Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri, c. II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 29.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı (YEE), Sadrazam Kamil Paşa Evrakına Ek, Dosya Numarası (Dn.) 86-32, Gömlek Numarası (Gn.)3136. (Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali sıkıntılar ve Makedonya meselesi hakkında Kâmil Paşa'nın kaleme almış olduğu mahremâne mütâlaa.) Belge ve transkripsiyonu için bakınız ekler.

³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Ankara, 1983, c. I/I, s. 167.

durumun daha da kötüleşmesine⁴ ve bölgede ayaklanmaların çıkmasına neden oldu⁵. Fakat bu kalkışmalar kısa sürede Osmanlı Devleti tarafından bastırıldı. Osmanlı yönetimi, bölgeye olası yabancı müdahalesini engellemek amacıyla oldukça radikal bir ıslahat programını uygulamaya koydu⁶. Bu program doğrultusunda Hüseyin Hilmi Paşa “Genel Vali” olarak tayin edildi ve Paşa 8 Aralık 1902’de Selanik’e gelerek görevine başladı⁷. Hüseyin Hilmi Paşa ve onun denetimindeki ıslahat komisyonu büyük enerji sarf ederek çalıştı. Yüzlerce suçlu tutuklandı ve özel bir mahkeme oluşturularak bu kişiler yargılandı. Yapılan tüm girişimlerin Hüseyin Hilmi Paşa’nın kontrolünde olması için günlük çalışmalar doğrudan kendisine rapor edildi. Hüseyin Hilmi Paşa, Babıâli’yi de haberdar ettiği⁸ bu uygulamalardaki başarısıyla somut gelişmeler sağladı⁹. Ancak Paşanın kişisel çabaları II. Abdülhamit ve hükümetçe desteklenmediğinden büyük devletlere yine müdahale fırsatı yarattı. Çünkü Makedonya’da Osmanlı Devleti’nin egemenliği istenmemekteydi. Özellikle Müslüman bir valinin atanması Bulgarları ve İngilizleri memnun etmedi. Bölgedeki Bulgar Komiteleri de reformların Osmanlı Devleti eliyle değil, Avrupa Devletleri aracılığıyla yapılmasını istediklerinden reform programını reddettiler¹⁰. Bunun üzerine Aralık 1902’de Rusya Dışişleri Bakanı Graf Lamsdorf ile Avusturya Dışişleri Bakanı Goluchowski’nin Makedonya için bir ıslahat programı yapmak üzere ortaya çıkmaları, bölgede reform şansını arttırdı. Bu iki ülke temsilcisinin çalışmaları sonucunda 21 Şubat 1903’te “Viyana Tasarısı” ortaya çıktı¹¹. Bu tasarı, daha sonra Berlin Antlaşması’nı imzalayan diğer devletlerin parlamentolarına sunularak, onaylarının alınması sağlandı¹². Bu tasarı genel anlamda yedi başlıktan

⁴ Said Paşa’nın Hatıratı, c. I-III. Dersaadet: Sabah Matbaası 1328(1912). s. 171.

⁵ İlk büyük ayaklanma Eylül 1902’de Zelesnica’nın Kaza-ı Cuma-i Bala köyünde başladı. Bkz. Şemsettin, *Makedonya: Tarihçe-i Devr-i İnkılâp*, Dersaadet, 1324, s. 28-29; Fikret Adanır; *Die Makedonische Frage (Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908)*, Historische Abhandlungen, Band 20, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH 1979, s. 134–159; Bayur, *Türk İnkılabı...*, s. 167.

⁶ Bayur; *Türk İnkılabı...*, s. 167.

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, Ankara, 1977, s. 142. Şemsettin, *Makedonya Tarihçe-i Devr-i...*, s. 31; Adanır; *Die Macadonische...*, s. 156.

⁸ BOA., Yıldız Tasnifi, Saderet Hususi Maruzat Evrakı(Y.A.HUS.), 463/25.

⁹ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu- Jön Türk İhtilâli’nin Kökenleri (1903–1908)*, İstanbul, 1996, s. 43.

¹⁰ Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 43-44.

¹¹ BOA., Yıldız Esas Evrakı, Sadrazam Kamil Paşa Evrakına Ek(YEE), Dn. 86-32, Gn. 3136 (bkz. Ekler); Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 43-44.

¹² Koylu, “XX. Yüzyılda Balkanlar’da ...”, s. 532. Tasarının İngiltere Parlamentosu’na

oluşmaktaydı; birinci kısım tasarının gerekçesini, ikinci kısım, devletlerin bölgede Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin devamında hemfikir olmalarını; üçüncü kısım, Osmanlı yönetimince üç yıllığına genel müfettişin görev ve yetkilerini; dördüncü kısım, jandarma, polis ve korucuların yeniden düzenlenmesini; beşinci kısım, Arnavut kıtalarının önlenmesi isteğini; altıncı kısım, bölgede düzenin sağlanabilmesi "Genel Af" ilan edilmesini; yedinci kısım da, yerel idarelerin mali sorunlarının aşılmasında alınacak tedbirleri içermekteydi¹³.

Osmanlı Devleti, egemenlik haklarına müdahalede bulunacak bir tasarı beklerken, bölgede Osmanlı egemenliğini tanıyan ve tüm yetkiyi müfettişe bırakan, Viyana Tasarısı'nı 23 Şubat 1903'te koşulsuz kabul ve ilan etti¹⁴. Programda Avrupa'nın kontrolü çok azdı¹⁵. Fakat Osmanlı Devleti tedbiri yine elden bırakmamakta ve tasarını bir Avusturya-Rusya ortak projesi olarak değil, Rusya'nın uzun vadeli emperyalist amaçlarının bir parçası olarak değerlendirmekteydi. Nitekim Rusya, büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunarak bölgedeki huzursuzluğu gidermeye çalıştığı izlenimi verirken, diğer yandan Makedonya komitelerinin faaliyetlerini arttırmaları doğrultusunda Bulgaristan'ı teşvik ve tazyik etmekteydi¹⁶. Bu da bölgedeki çeteleri yüreklendirip daha geniş çaplı ayaklanmalara sürükledi. Gözü bölge üzerinde olan büyük devletler ise daha geniş çaplı reform önerileri üzerinde düşünmeye başladı.

Tasarıya ilk tepki Bulgarlardan geldi¹⁷. Bölgeye idarî özerklik verilmesini isteyen Bulgarlar, bu konuda hazırladıkları muhtırayı, büyük devletlerin elçiliklerine ve hariciye nazırlıklarına gönderdi¹⁸. Makedonya'da en çok sözü geçen Bulgar örgütü olan Eksarhane¹⁹, reformların göz boyayıcı olduğunu öne sürdü ve Osmanlı

sunulan şekli için bkz. BOA., Y.A.HUS., 444/105, (Belge İngilizce ve Almancadır); BOA. YEE Kamil Paşa, 86-32/3136.

¹³ Zafer Koylu, *Makedonya Sorunu 1878-1913*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1997, s. 66.

¹⁴ Adanır, "Die Makadonische Frage...", s. 159.

¹⁵ Avrupa kontrolü polis ve jandarma güçlerinin yeniden düzenlenmesi konusunda yardımcı olmakla sınırlıydı.

¹⁶ BOA., Y. A. HUS., 426/14; BOA., YEE, Kamil Paşa Evrakına Ek, Dn. 86-28, Gn. 3136.

¹⁷ Koylu, "XX. Yüzyılda Balkanlar'da...", s. 533.

¹⁸ BOA., Y.A.HUS. , 433/51.

¹⁹ Sultan Abdülaziz'in 8 Zi'l-hicce 1286(11 Mart 1870) tarihli fermanyla Bulgar Kilisesinin bağımsızlığı tanındı ve Eksarhlık kurulmuş oldu. Böylece Fener Rum Patrikanesi'nin baskı ve nüfuzundan kurtulan Bulgarlar'ın istek ve hedefleri bununla da sınırlı kalmadı; Osmanlı yönetiminden ayrılmak ve bağımsız veya muhtar bir devlet kurmak için faaliyete başladı. Eksarhane'nin en önemli etkisi Bulgarlarla meskun en ücra köşelere kadar giderek Bulgar milliyetçiliğinin yayılıp genişlemesine çalışmasıydı. Bu

tebaasından Hristiyan bir vali atanmasını, valilerin padişahıtan bağımsız yetkilerle donatılmasını istedi²⁰.

Viyana Tasarısı, tasarımın gerçek sahipleri olan Avusturya ve Rusya'yı da tatmin etmemişti. Zira bunlar polis ve jandarma gücünün, bölgenin nüfus ve dini kimlikleri ile orantılı olmasını istiyorlardı. Bu gerçekleştirilemediği gibi, gayrimüslimlerin çete faaliyetlerini sürdürmeleri, Avrupalı devletlerin bölgedeki denetim gücünün istenilen düzeye çıkarılmasını engelledi.

Osmanlı Devleti, başlangıçta bu tasarımı koşulsuz kabul etmesine rağmen, tasarıyla yerel idareler, gelir-gider bütçeleri, vergi toplama gibi sosyal ve ekonomik konularda; Arnavutlara yönelik suçlamalar, genel af ilanı, kamu huzur-sükünü ve Rusya'nın emperyalist amaçları gibi siyasal konularda egemenlik haklarına doğrudan müdahaleyi fark etti. Osmanlı Devleti, bu durumdan duymuş olduğu memnuniyetsizliğini, uygulamayı yavaşlatarak gösterdi. İşte bu iki tarafın memnuniyetsizliğine bölge halkının da huzursuzluğu eklenince Makedonya gelecekteki patlamaların ilk işaretlerini vermeye başladı²¹.

1903 yazında Sırp ve Bulgar komitacıların öncülüğünde Makedonya Hristiyanları, İinden'de bir ayaklanma başlattı²². Bu genel kalkışma kısa sürede 10.000 km²'lik bir alana yayıldı. Köyler yakıldı, tarlalar, harmanlar ateşe verildi. Karakollar, istasyonlar basıldı. Hatta toptan öldürmeler oldu, kan su gibi aktı. Ayaklanmaya 30.000 kadar silâhlı komiteci ve köylü katıldı²³. Ölü sayısı 2.000'e ulaşırken,

noktada aynı amaca hizmet eden silahlı örgütlere her türlü yardımı da sürdürdü. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ankara; Türk Tarih Kurumu 1982, s. 215-222; Gülnihal Bozkurt, "II. Meşrutiyet Osmanlı Meclis Zabıtlarında Kilise ve Okul Sorunları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 4, Ocak 1993, s. 99-119; Ahmet Refik Altınay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fener Patrikanesi ve Bulgar Kilisesi", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, sene: XV, sayı: 8 (85), İstanbul 1 Mart 1341, s. 73 ; İlknur Polat, "Bulgar Eksarhlığının Kurulması ve Osmanlı Toprakları Üzerindeki Bulgar Okullarının Durumu", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 106/308, Mart 1987, s. 135-144.

²⁰ Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 45.

²¹ H.N. Brailsford, *Macedonia (Its Races and Their Future)*, London, Methuen &CO, 1906, s. 304. (Yazara göre Hilmi Paşa'nın yaptıkları reformdan ziyade istibdada benziyormuş.). Ayrıca başka bir tek yanlı yaklaşım için bakınız: Michael Schwartz, *Etnische "Säuberungen" in der Moderne*, - Globale Wechselwirkungen nationalistischer und rassistischer gewaltpolitik im 19. und 20. Jahrhundert, Oldenbourg Verlag München 2013, s. 289 vd.

²² Karal, *Osmanlı...*, s. 158-159.

²³ Karal, *Osmanlı...*, s. 181.

16.000²⁴ kişi de evsiz kaldı²⁵. Osmanlı Devleti isyana aynı sertlikte karşılık verdi²⁶. Bu da Avrupa kamuoyunun dikkatini çekmekte gecikmedi. Osmanlı yöneticileri üç aylık bir uğraşından sonra isyanı bastırabildi²⁷.

Ayaklanma bastırıldıktan sonra Avusturya ve Rusya “Viyana Tasarısı”nı Osmanlı Devleti’nin yetkilerini kısıtlayacak ve bölge üzerinde kendi kontrollerini artıracak şekilde yeniden düzenlendiler. “Mürzsteg Tasarısı” diye anılan yeni reform paketi 2 Ekim 1903’te tamamlandı. Altı ay gecikmeyle 1904 Nisanında uygulamaya konuldu²⁸. Ancak Osmanlı Devleti’nin yanında, tasarıyı getiren Avusturya ve Rusya Devletleri de Mürzsteg Tasarısı ile umduklarını bulamadı. Çünkü ekonomik, mali ve askeri önlemler içeren bu tasarı Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasındaki çeşitli anlaşmazlıklar ve Hüseyin Hilmi Paşa’nın yayınladığı genelgelerle uygulamayı önlemeye çalışması, tasarıdan beklenen sonucun elde edilmesini engelledi.

Tüm bu müdahalelere rağmen Makedonya’da sorunlar çözümlenemedi. Din ve ırk farklılıkları bölge halkları arasında var olan ayrılıkları giderek artırdı. Malî kontrol yüzünden de büyük devletler arasındaki anlaşmazlığın had safhaya ulaşması²⁹ Makedonya’daki durumu içinden çıkılmaz hâle getirdi. Bu durum bölgede mücadele yürüttüklerini zanneden örgütleri ön plana çıkardı³⁰.

ÇETELERİN MEŞRUTİYET KULÜPLERİNE DÖNÜŞMESİ

Komite, Çete Kavramı ve Özellikleri

Balkan türü ihtilâlciliğin daha doğrusu Balkanlaşmanın simgesi komiteler ve çetelerdi. Özellikle Makedonyalılar ve Bulgarlar bu tür savaşımelerde uzmanlık kazanmışlar, aynı zamanda komite ve çeteleri normal siyasal hayatın yapısal unsurları durumuna getirmişlerdi. Siyasal-yasal kurumları (dernekler, partiler gibi),

²⁴ Ali Naci Karacan yıllar sonra aynı konuda bir araştırma yaparken Makedonya Komite Teşkilatının kendisine verdiği bilgiye göre “Üç ayda hükümetle çeteler arasında 240 çatışma yapıldı. İsyani yöneten komitecilerden 4694 kişi mahvoldu. 5122 kadının ırzına geçildi. 70.385 kişi evsiz barksız, yersiz yurtsuz kaldı.” A. Karacan, *Ya Hürriyet Ya Ölüm*’den aktaran Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa*, c.I, İstanbul, 1971, s. 440.

²⁵ Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 47. Bu ayaklanma sonunda yakınlarını, evlerini, hayvanlarını vs. kaybedenlerin ayrıntılı listesi için bkz. BOA., Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı (TFR 1. UM.), 5/466.

²⁶ Şemseddin, *Makedonya: Tarihçe-i Devr-i...*, s. 44-45.

²⁷ Aydemir, *Makedonya’dan Orta Asya’ya...*, s. 439.

²⁸ Brailsford, *Macedonia (Its Races end...*, s. 305.

²⁹ Karal, *Osmanlı...*, Ankara, 1977, s. 161.

³⁰ Koşlu, “XX. Yüzyılda Balkanlarda...”, s. 540.

kanun dışı komiteleri ve çeteleri demokratik bir çoğulculuk içinde “müesseseleştirmişlerdi”³¹.

Komite ve çete sözcükleri genellikle eş anlamlı kullanılmasına karşın, tarihsel gelişme içinde aralarında fark vardır. İkisi de eylemci olmakla birlikte komite (komita); plânlayıcı beyin görevine sahip yüksek düzeyde kurmay ve karar organıdır. Çeteye gelince; uygulayıcı niteliği ağır basar. Her an harekete hazır terörcü, militan, vurucu bir kuvvettir. Genel olarak 10-15 kişiyi geçmeyen kadrosuyla ayrı ayrı ve sınırlı hareketler (suikast, bombalama, sabotaj, adam kaçırma) yapmakla görevlidir. En önemli özellikleri ise ülkenin en uzak yalnız köşelerine kadar uzandıkları ve halkla temas kurdukları için “ihtilâl eğiticisi” olmalarıydı. Halkı isyana hazırlayan aktif güçler bunlardı³².

Balkan ulusçuluğu Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgedeki egemenliğinin daha ilk zamanlarında “etnik” direnişle Babıâli’nin gündemine girdi. Bu direniş ulusçuluk demekten çok “Patriyatizm³³” demek daha doğru olur. Sorun, Balkan uluslarının bağımsız devlet ve hatta bağımsız kilise ve dile sahip olma isteklerinden kaynaklanmaktaydı³⁴. Yani, Rumeli’nin bu toprakları üzerindeki beklentiler çok yönlüydü³⁵. Devreden çıktıkları sanılan Yunanlar, Sırp ve Rumenlerin bölge üzerindeki istekleri devam etmekteydi³⁶. Bu karmaşık duruma Makedonya üzerinde ihtirasları, siyasî çıkarları olan büyük devletlerin emperyalist emelleri de eklince ortaya kanlı ve karanlık bir tablo çıkmaktaydı³⁷.

Makedonya’daki karışıklıklar bölgede yapılmaya çalışılan reformlar süresince iyice arttı. 1908 yılında 1080 kişi ayaklanma sırasında yaşamını yitirdi. Sadece Manastır vilâyetinde eylem yapan 39 çete bulunmaktaydı. Bunların 23’ü Bulgar, 10’u Yunan, 6’sı Sırp çetesi idi. Bu sayıya Ulah, Türk-Arnavut ve düzensiz çeteler dâhil değildi³⁸.

³¹ Koylu, “XX. Yüzyılda Balkanlarda...”, s. 540.

³² Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler (İttihat ve Terakki)*, c. II, Hürriyet Vakfı, İstanbul, 1989, s. 509.

³³ Patriyatizm; yurtseverlik, vatanperverlik.

³⁴ İlber Ortaylı, “Balkanlar’da Milliyetçilik”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1026.

³⁵ İsmail Hami; “Makedonya Meselesi” *İctihad*, s. 67, 23 Mayıs 1329, s. 1467.

³⁶ Tunaya, *Türkiye’de Siyasal...*, s. 510.

³⁷ Aydemir, *Makedonya’dan Orta Asya’ya...*, s. 417.

³⁸ Bunların 649’u Bulgar, 185’i Yunan, 39’u Sırp, 36’sı Ulah, 130’u Müslüman, 40’i da jandarma ve askerdi. Bkz. Tokay, *Makedonya Sorunu...*, s. 72.

Bu çok yönlü ve çok amaçlı çete faaliyetlerinde Osmanlı devleti çetelerin ya da devletlerin birbirleriyle olan mücadelelerinden yararlanarak dengeyi korumayı düşündü³⁹. Amacını gerçekleştirebilmek için de azınlıklar hakkında bilgi toplamak ve aralarındaki anlaşmazlıkları körüklemek için provokatörler kullandı, büyük paralar harcadı⁴⁰.

Olayların giderek farklı boyutlara gelmesi üzerine sorun Meclis-i Mebusan'da tartışıldı. Verilen bir soru önergesi⁴¹ üzerine Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, “*bölgedeki sorunun burada bulunan Rum, Bulgar, Sırp, Ulah unsurların kilise anlaşmazlığından kaynaklandığını, bu dört unsuru memnun edecek bir çözüm üretilmezse, her türlü iyileştirmeye rağmen buradaki kargaşanın bitirilemeyeceğini..*” belirtti⁴². Siroz Mebusu Hristo Dalçef Efendi ise “...*Bölgedeki Osmanlı unsurları arasındaki karşılıklı nefretin sebebini istibdat rejimi..*” olduğunu söyledi. Tartışmalarda “Makedonya” adının kullanılmaması gerektiği, bunların “Vilayet-i Selase” ile düzeltilmesi gerektiği de vurgulandı⁴³. Talat Paşa da izlenen yanlış politikalar hakkında şunları söylemekteydi⁴⁴: “*Komitelere karşı daima en büyük hoşgörüğü gösterdim ve onların gerçek amaçlarını bilmiyormuş gibi davrandım. Fakat hükümetin yanlış tavırları komitelerin ihtiraslarını hafifletmek şöyle dursun tersine artırdı.*”

Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında bölge ile ilgili tartışmalar devam ederken, çetelerin güç ve hedefleri de geçiş döneminin ılımlı yaklaşımları nedeniyle artarak genişledi. Böylece çeteler meşrutiyetin getirdiği özgürlükçü ortam içerisinde daha meşru zeminlerde faaliyetlerini sürdürdüler⁴⁵.

Makedonya'daki çetelerle birlikte, bölgede gözü olan devletlerin, burayı ele geçirme mücadelesi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam etti. Bunlar 1908 Meşrutiyetinin ilk iki yılında amaçlarını eğitim, kültür, ekonomik ve siyasal faaliyetlerle gerçekleştirmek istediler. İddia ettiklerine göre; II. Meşrutiyet'in ilanından

³⁹ Tahsin Paşa; *Sultan Abdülhamit, Tahsin Paşanın Yıldız Hatıraları*, İstanbul, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990, s. 85.

⁴⁰ BOA., Rumeli Müfettişliği, Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık Evrakı(TFR.1.AS), 34.3340.3.8.

⁴¹ “... Makedonya'da Rum, Bulgar ve Ulah komitelerinin kemali faaliyetle istihzaratta bulduklarından bahisle, bu bapta Dâhiliye Nezaretî'nin derece-i malumatı ve ittihaz ettiği tedabirin neden ibaret olduğunun istizahına...” MMZC., c.1, d. 1, İ. 19, s. 357, 369-370.

⁴² MMZC., aynı cilt, s. 370.

⁴³ MMZC., aynı cilt, s. 374-375.

⁴⁴ *Talat Paşa'nın Anıları*, (Hazırlayan(Haz.): Alpay Kabacalı), İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 25.

⁴⁵ Koşlu, “*XX. Yüzyılda Balkanlarda...*”, s. 112.

sonra “yeniden doğan” Osmanlı İmparatorluğu hem kendileri için, hem de onların Makedonya’da, Doğu Trakya’da vb. yerlerde çıkarları ve istilacı emelleri için “büyük tehlike” olmuştur. Bu tehlike Balkan uluslarını birbirine yaklaştırdı. 1909 yılına kadar gösterdikleri siyasal etkinliklerini, 1910’dan sonra Osmanlı Devleti’ne ve Türk milletine karşı yaptıkları türlü terör eylemleriyle, kıyımlarla ve soykırımlarla değiştirdiler⁴⁶. Eylemlerini daha önceleri illegal olarak komitelerde gerçekleştiren bu gruplar, meşrutiyetin ilanından sonra Kanun-ı Esasi’nin getirdiği hak ve özgürlüklerden yararlanarak kendilerine Meşrutiyet Kulüpleri adını vererek legalleştiler⁴⁷.

Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri (B.M.K.)

Meşrutiyet’in ikinci kez ilanından sonra Bulgar Komitacıları Makedonya’da serbest olarak çalışmaya başladı. Daha Meşrutiyet’in ilk günlerinde Bulgar Prensi Ferdinand, kendi adamlarından Binbaşı Sarafov’u resmi görevli olarak Selanik’e gönderdi. Binbaşı Sarafov, kendi akrabalarından Petkovicov ile birlikte Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri’ni kurdu⁴⁸. Ayrıca bu örgütlerin, tedhişçi örgütlerin yerini aldığı da ilan edildi. Bölgedeki durumu iyi bilen Müfettiş Hilmi Paşa Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği yazıda, “...Meşrutiyetin ilanı üzerine Bulgar çeteleri faaliyetlerini durdurmuşlarsa da, çete teşkilatlarını asla ilga etmedikleri, silahlarını muhafaza ettiklerini ve Osmanlıların Bulgarlarla herhangi bir savaşı halinde hemen ayaklanarak Osmanlıya karşı savaşacaklarını...”⁴⁹ bildirmekteydi. Osmanlı basını ise bu örgütü kamuoyuna “Kanun-ı Esasi Kulüpleri” olarak tanıttı. Bulgarların bu faaliyetlerini Rumların, Ermenilerin, Sırpın kurduğu aynı adı taşıyan kulüpler izledi.

B.M.K.’nin amacı; Makedonya’da Bulgar propagandası yapmak, Makedonya’nın Slav ve Slav olmayan halkının burjuvazisini, aydınlarını, din adamlarını, zanaatçıları, hatta köylülerini bile kendine bağlamaktır. Bu amaçla Bulgar hükümeti Makedonya’ya 1908’in Ekim ayına kadar çok sayıda propagandacı gönderdi. Bulgar Kapı kethüdalığı da Bulgaristan’daki huzur ve sükûn ve devlete bağlılığın devamı ve Makedonya’dan gelebilecek komitecilere katılımı engelleyebilmek için ahalinin bazı ılımlı isteklerinin karşılanması gerektiğine dair görüş bildirdi⁵⁰.

⁴⁶ Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler...*, c. I, s. 518.

⁴⁷ Koylu, “XX. Yüzyılda Balkanlarda...”, s. 113.

⁴⁸ Yusuf Hamzaoğlu, “1908-1912 Yılları arasında Makedonya’da Kurulan Ayrılmış Örgütler ve Osmanlı, Balkan ve Doğu Federasyonu- Konfederasyonu”, *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 5-9 Eylül 1990, c.V, Ankara: TTK, 1994, s. 2081.

⁴⁹ BOA., Dahiliye, Mektubi Kalemi (DH. MKT), Dn. 2636, Vn. 65. (Belge ve transkripsiyonu için bkz. Ekler)

⁵⁰ BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Hariciye Nezareti Maruzatı(Y. PRK. HR.), Dn. 36, Gn. 44.

Onlara sayısız imtiyaz tanıdı. Makedonya Hristiyanlarını kendine bağlamak için 240.000 Altın Levha rüşvet dağıttı. Hatta kendi adamlarını kilise, Belediye Okulları denilen kurumlarda öğretmenlik, danışmanlık ve denetmenlik görevine atadı. Bu hükümet temsilcileri kendi görevini yapar gibi görünüyorsa da; aslında yaptıkları gerçek iş, Bulgar propagandasını yaymak ve gizli servise bilgi vermektir⁵¹.

1908 yılı içerisinde Makedonya'nın çeşitli bölgelerinde kurulmuş kulüpler Selanik'te toplanmış ve kendilerini federatif bir yapı içerisinde düzenlemişlerdi. Bu düzenleme ile kulüpler bir merkez bürosuna bağlandı. Hatta bu federatif yapı burada "La Patrie" diye de bir gazete çıkarmaktaydı⁵². Bunların yaptıkları kongreye Osmanlı Parlamentosu'nun Bulgar asıllı iki üyesi Pavlof (Üsküp) ve Pançe Doref (Manastır) Efendiler de katıldı⁵³.

Oluşturulan kulüpler daha önceki İMRO'nun izlerini taşımaktaydı. Bu kulüplerden bir kısmı Makedonya'nın doğrudan Bulgaristan'a ilhaki için çalışırken, bir kısmı daha ılımlı ve barışçı bir politika izleyerek, Balkan Federasyonu ya da daha geniş olarak Doğu Konfederasyonu'nu kurarak Makedonya'nın özerkliğini istemekteydi. Hatta bu konu Sofya da Bulgar Dâhili Komitesi Reisi başkanlığında Şubat 1909'da toplanan kongrede de tartışıldı⁵⁴.

Fakat tümünün nihai amacı: Bulgaristan'ın Makedonya'daki çıkarlarını korumak, istilacı emellerin gerçekleşmesi için zemin hazırlamaktı. Asıl niyeti, Makedonya'da Türklerle Hristiyanlar arasında kin, nefret, düşmanlık duygularını artırmak, anlaşmazlıklar çıkarmak, çeşitli olaylar tezgâhlamak ve silahlı eylem yapmaktı. Makedonya ve Doğu Trakya'da terör eylemleriyle kriz ortamı oluşturarak, Bulgaristan'a müdahale ortamı yaratmaktı. Bu amaç doğrultusunda Bulgaristan'da ve Makedonya'da karışıklık çıkarılacağı⁵⁵ ve buranın istila yoluyla Bulgaristan'a ilhak edileceği⁵⁶ yönündeki duyurular hem Makedonya'ya, hem de Osmanlı Devleti'ne kadar gelmekteydi. Bu açıdan bakıldığında oluşan kulüplerin ayrılıkçı nitelikler taşıdıkları açıktı. Cemiyetler Kanunu bu tür kulüpleri yasaklayınca İttihat ve Terakki ile uzlaşmacı tutumları birden bire sona erdi ve kanunu protestoya

⁵¹ Hamzaoğlu, "1908-1912 Yılları arasında...", s. 2081.

⁵² BOA., Rumeli Müfettişliği, Müteferrik Evrak(TFR 1. M.), Dn. 24, Gn. 2379.

⁵³ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, c. I, s. 518.

⁵⁴ BOA., Sadaret, Bulgaristan(A. MTZ. 04), Dn. 173, Gn. 96; BOA., DH. MKT, Dn. 2740, Gn. 92; BOA., TFR 1. M., Dn. 34, Gn. 3312.

⁵⁵ BOA., Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı(TFR 1. MKM), Dn. 33, Gn. 3269.

⁵⁶ BOA., A. MTZ. 04, Dn. 173, Gn. 88.

başladılar. Olayların gelişim süreci içerisinde bu cemiyetlerde kendilerini Balkan Savaşı ortamında bulacaklardı⁵⁷.

Sırp Demokratik Birliği (S.D.B.)

Diğer tüm ayrılıkçı örgütler gibi Sırp Hükümeti'nin de Makedonya'da takip ettiği propaganda üç aşamadan oluşmaktaydı. 1878-1904 yılları arasında birinci aşamada bu propaganda din, eğitim, dayanışma ve ekonomik kuruluşlar aracılığıyla yürütüldü. 1904-1908 (II. Meşrutiyet'in ilanına kadar) arası süren ikinci aşamaya, adı geçen kuruluşlara silahlı eylem, terör, kıyımlar, Sırphlaştırma⁵⁸, yakıp yıkmalar, zulüm ve tecavüzlerde⁵⁹ ilave edildi. Bu aşamada Bulgar çetelerine karşı koyabilmek adına da örgütlülükleri artırıldı⁶⁰. Hatta Makedonya genelinde açtıkları kahvehane, lokanta benzeri yerler örgütlenme ve silah deposu olarak kullanıldı⁶¹. Birçok yörede Bulgar çetelerine karşı üstünlük sağlandı ve Bulgar çete ve köylerine karşı insafsızca saldırılar yapıldı⁶². Ortaya çıkan durum birçok kanaldan Osmanlı Devleti'ne şikâyete neden oldu⁶³. Üçüncü aşama da Meşrutiyet'in ilanından, Balkan Savaşı'nın başlamasına kadar sürdü⁶⁴. Bu da başlangıçta ılımlı ve İttihat ve Terakki ile iyi ilişkiler kurarak, kendi milletleri için ayrıcalıklar koparmaya yönelik olup, daha sonra Çeteler Kanunu'nun ilanı ile illegal yönlere sapmayla devam etti⁶⁵.

Osmanlı Sırları 10-13 Ağustos 1908'de yaptıkları kuruluş toplantısında "Sırp Demokratik Birliği (SDB)"ni kurdular.

SDB'nin siyasal amacı: "Makedonya'da yaşayan bütün Sırları birleştirmek ve güçlü bir Sırp birliği ve bütünlüğü yaratmaktı⁶⁶." Örgütün, ekonomik, siyasal,

⁵⁷ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, c. I, s. 519.

⁵⁸ BOA., Rumeli Müfettişliği, Kosova Evrakı(TFR. 1. KV), Dn. 142, Gn. 14148; BOA., Rumeli Müfettişliği Konsolosluk Evrakı(TFR. 1.KNS.), Dn. 9, Gn. 856.

⁵⁹ BOA., Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri(TFR. 1. ŞKT), Dn. 101, Gn. 10088; BOA., TFR. 1. ŞKT., Dn. 103, Gn. 10263.

⁶⁰ BOA., TFR. 1. KV, Dn. 120, Gn. 11912.

⁶¹ BOA., TFR. 1. UM., Dn. 12, Gn. 1120.

⁶² BOA., A. MTZ. 04., Dn. 156, Gn. 81; BOA., A. MTZ. 04., Dn. 173, Gn. 96; BOA., A. MTZ. 04., Dn. 155, Gn. 66.

⁶³ BOA., Y. A. HUS., Dn. 511, Gn. 13; BOA., Yıldız, Mütenevvi Maruzat Evrakı(Y. MTV), Dn. 297, Gn. 51; BOA., A. MTZ. 04., Dn. 155, Gn. 91; BOA., Yıldız, Müfettişlikler ve Komiserlikler Evrakı(Y. PRK. MK.), Dn. 22, Gn. 97.

⁶⁴ Hamzaoğlu, "1908-1912 Yılları arasında.", s. 2084-2085.

⁶⁵ Kuruluş Nizamnamesi için bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, c. I, s. 459, Belge 4.

⁶⁶ Manol Pandevski, *Političkite partii i organizatsii vo Makedonija (1908-1912)*, Skopye, Kultura

sosyal ihtiyaçlarını kapsayan düzgün bir programı yoktu. Sırp Hükümeti'nden aldığı emre göre, onun en önemli işi 1908 seçimlerine katılmak ve parlamentoya milletvekili seçmekti. Bu emri icra etmek için SDB'nin mensupları müthiş bir seçim kampanyası başlattılar⁶⁷. İttihat ve Terakki ile anlaşarak seçimlerde parlamentoya üç⁶⁸ milletvekili seçtiler. Birlik, 1908'den sonraki ilk yıllarda izledikleri program gereği sessiz kalmışsa da, daha sonra tedhiş eylemlerine büyük bir hız vererek Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarının Sırp Hükümeti'nce istilası için zemin hazırlamaya çalışmıştır.

Rum Meşrutiyet Kulüpleri (R.M.K.)

Yunanistan bağımsızlığını elde ettikten sonra yayılma politikası izledi. Genellikle uyguladığı stratejiyle büyük devletlerin devamlı desteğini sağlayan Yunanistan, yapmış olduğu savaşlarda yenilmiş olmasına rağmen⁶⁹, yine onların Osmanlı Devleti'ne yaptıkları baskılar sonucu bu savaşlardan zararsız çıkmayı başardı⁷⁰.

Bu niteliğinden dolayı da Makedonya'da faaliyet gösteren propagandalardan eski Rumların gerçekleştirdikleriydi. Bölgede II. Meşrutiyet'in ilanına kadar çok sayıda Rum okulu, kilisesi, çetesi, dayanışma ve ekonomik kurumları vardı. Çete liderlerinin pek çoğu da Yunan ordusunun subaylarıydı⁷¹. Bu çeteler, bölge üzerinde kendi egemenliklerini sarsabilecek her türlü etnik ya da dinsel yapıya şiddetle karşı çıkmaktaydı. Rumlar bu hedef doğrultusunda, bölgede Bulgarlar başta olmak üzere, Sırlar, Ulahlar⁷² vs. tüm milletlere ekonomik⁷³, siyasi baskı ve şiddet uygulamaya başladı.

1965, s. 254-255'den aktaran Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C. 1, Ankara 2000, s. 198.

⁶⁷ Pandeovski, *Političkie parti...*, s. 410, dipnot 493'den aktaran Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 198.

⁶⁸ Manastır'da Dr. Yanaki Dimitreviç, Kalkandelen'de Aleksander Parliç ve Priştine'de Savo Stoyanoviç milletvekili seçildi. Dimitor Vlahof, Memoari, Skopje NİP "Nova Makedoniya" 1970, s. 93'den aktaran Hamzaoğlu, "1908-1912 Yılları arasında...", s. 2086.

⁶⁹ Bayram Kodaman, *1897 Türk-Yunan Savaşı: Teselya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu (TTK) Ankara, 1993; Mehmet Uğur Ekinci, *The Origins Of The 1897 Ottoman-Greek War: A Diplomatic History*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2006.

⁷⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne Karşı Takip Ettiği Siyaset (1885-1918)" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Y. 1, c. I, S. 6, Haziran 1980, s. 14.

⁷¹ BOA., İrade-i Hususiye(İH), Genel 586/ Hususi 29; BOA., Bab-ı Ali Evrak Odası(BEO), Dn. 2457, Gn. 184272.

⁷² BOA., BEO., Dn. 2917, Gn. 218737; BOA., BEO., Dn. 2533, Gn. 189916; BOA., BEO., Dn. 2336, Gn. 175167.

⁷³ Örneğin Rumların Ulahlarla alış-veriş yapmamasını teşvik eden metropolitlere ve bu tür davranışa giren diğer esnafa karşı devletin aldığı tedbirler için bkz. BOA., BEO., Dn. 3079, Gn. 230914.

II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, İstanbul'da kurulan Rum Meşrutiyet Kulüpleri Örgütü, giderek Selanik, Serez, Menlik, Demirhisar, Ustrumca, Manastır, Filorina, Kavala, Kostur, Voden vb. yerlerde şubeler açtı⁷⁴.

Megali İdea doğrultusunda Yunanların yaşamış oldukları iddia edilen toprakları, büyük başşehir Konstantinopolis (İstanbul) başta olmak üzere ele geçirip, Bizans'ı diriltmek ve iki kıtalı (Yunanistan ve Anadolu), beş denizli (Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz ve İyon Denizi) devleti kurmayı planlamışlardı⁷⁵. Bu amaca ulaşmak ve yeni imtiyazlar⁷⁶ sağlamak için II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde İttihatçıların Makedonya politikasını desteklediler⁷⁷. Yunanistan'ın daha doğrusu RMK'lerin İttihatçılarla ve Türklele çatışmaları 1908 seçimleri sırasında ve 1909'dan sonra hız kazandı⁷⁸. Bu tarihten sonra Rumlar, çete faaliyetleri ile bölgedeki unsurlar üzerindeki baskı ve yıldırımı artırdı⁷⁹.

Rumlar (ve Yunanlılar) Osmanlı Devleti ile içte ve dışta sonu gelmez mücadelelerini sürdürdü. Ancak, İttihat ve Terakki'nin 1913'te iktidarı doğrudan ele almasından sonra parlamentoda gayrimüslim unsurların rahat tavrı azaldı. Bu nokta da, 1918 yılına değin Rum Mebusları bile Mecliste fazla konuşmamışlardı. Çok ağır eleştirilerini 1918 karar yılına kadar saklayacaklardı⁸⁰.

⁷⁴ G. Bajdarof, *L'Question Macedonienne dans le passe et le presny*, Sofia: 1926, s. 24'den aktaran Hamzaoğlu, "1908-1912 Yılları arasında ...", s. 2088.

⁷⁵ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, A. Ü. Basımevi, Ankara, 1988, s. 29; Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk 1919-1938*, c. I, TTK, Ankara, 1975, s. XXIX; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul: 1984, s. 101-104. Ayrıca bkz. *Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı, Ankara, 1985.

⁷⁶ Douglas Dakin, 1897-1913 yılları arasındaki Yunanistan'ın Makedonya'daki genişleme mücadelesini ele aldığı kitabında, "... Makedonya'nın (Selanik, Manastır ve Üsküp-Kosova) Yunanistan için bir akciğer değerinde olduğu Makedonya'sız Yunanistan'ın yaşayamayacağını ileri sürmekte ve Yunanlıların Girit için olduğu gibi Makedonya uğrunda da bir "ikinci bağımsızlık savaşı" verdiklerini söylemektedir. Bkz. Douglas Dakin, *The Grek Struggle in Macedonia 1897-1913*, (Makedonya'da Yunan Mücadelesi 1897-1913), Institute For Balkan Studies, Thessaloniki (Selanik), 1966. Eserin tanıtımı için bkz. Bilal N. Şimşir, "Makedonya'da Yunan Mücadelesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 43, Nisan 1971, s. 50-52.

⁷⁷ Pandevski, *Politickite parti...*, s. 271'den aktaran, Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, s. 201.

⁷⁸ Hamzaoğlu, "1908-1912 Yılları arasında...", s. 2089.

⁷⁹ BOA., DH. MKT., Dn. 2675, Gn. 26; BOA., DH. MKT., Dn. 2705, Gn. 95.

⁸⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, c. I, s. 506.

Arnavut Meşrutiyet Kulüpleri (A.M.K.)

Berlin Kongresi kararları arasında bulunan Arnavutluk'un bazı bölgelerinin (Ülgün) Karadağ'a verilmesi maddesine karşı çıkan Arnavutlar⁸¹, Babıâli'nin desteği ile Prizren'de "Arnavut Milletinin Haklarını Müdafaa Cemiyeti"ni kurmuşlardı (13 Haziran 1878). Avrupalılarca yeni çizilen hat, Arnavutlarca kabul edilmeyince, bunun sağlanması için farklı çareler ve zorlama yöntemlere başvuruldu⁸². Bu arada Avrupa Devletleri de yeni hattın kabulü için Osmanlı Devleti'ne baskıyı artırdı. Karadağ'a bırakılmasına karar verilen Ülgün Limanı'na da donanma göndererek Arnavutları da tehdit etti⁸³. Hatta 1879'da Prizren'de toplanan "Arnavut Heyet-i İttihadiyesi", daha çok Arnavut nüfusun yaşadığı Manastır, İşkodra, Yanya ve Kosova vilayetlerinin tek bir valilik etrafında birleştirilmesi isteğinde bulundu⁸⁴. Daha sonra ortaya çıkan otonom bir Arnavutluk fikrinin Osmanlı Devleti tarafından sindirilmesi üzerine Paris'te ve diğer Avrupa kentlerindeki Jön Türklerle temasa geçen Arnavutlar, sürekli olarak otonom bir Arnavutluk özlemini dile getirdi⁸⁵.

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ikinci kez ilanında Arnavutların hayli etkisi oldu. Bilhassa Avrupa devletlerinin Makedonya idaresine müdahalesini arttırma emellerini protesto etmeleri, Kuzey Arnavutları'nın Firzovik'te yaptıkları toplantı sonunda Abdülhamit'e 1876 Kanun-ı Esasi'nin hemen uygulamaya konması için telgraf çekmeleri, Genç Türk İhtilali'nin başarıya ulaşmasında etkili oldu.

Meşrutiyet'in ilanını takip eden ilk aylarda ihtilalin heyecanı ile Makedonya'da geçici olarak unutulmuş siyasi ayrılık emelleri, zaman ilerledikçe kültürel bir maske altında kurulan milli kulüpler de kendini göstermeye (örneğin İstanbul'da "Başkim Kulübü") başladı. İstanbul'da⁸⁶, Manastır'da⁸⁷ ve Görice'de Arnavutça gazeteler çıkarıldı⁸⁸.

⁸¹ BOA., YEE., Dn. 101, Gn. 15. ; BOA., Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller(Y. PRK. AZJ). Dn. 3, Gn. 74. ; BOA.,Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı(Y.A. Res), Dn. 6, Gn. 13.

⁸² BOA., YEE., Sadrazam Kamil Paşa, Dn. 101, Gn. 14; BOA., YEE., Sadrazam Kamil Paşa, Dn. 101, Gn. 17.

⁸³ BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Askeri Maruzat(Y. PRK. ASK), Dn.4, Gn. 36.

⁸⁴ BOA., Y. PRK. ASK., Dn. 3, Gn. 7.

⁸⁵ Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul 1991, s. 590.

⁸⁶ Başkim yani İttihad ismiyle şimdilik haftada iki defa neşredilmek üzere Arnavudca bir gazete neşrine ruhsat verilmesi Yenikapı'da Sahilboyu Ortasokak da sakin teba-i Devlet-i Aliyye'den Mihalşan tarafından talep edildiği. Bkz. BOA., Dahiliye Mektubi Kalemi, Dn.1283, Gn. 47.

⁸⁷ Mekteb-i Hukuk mezunlarından Ferid Bey'in Manastır'da Arnavutça çıkardığı "Başkim" adlı gazete. Bkz. BOA., Dahiliye Mektubi Kalemi, Dn. 2637, Gn.91, 26 Ramazan 1326.

⁸⁸ K. Süsseim, "Arnavutluk", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, c. I, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), İstanbul 1983, s. 590.

Sözü edilen dönemde Üsküp, Manastır, Selanik ve Debre'de Arnavut Meşrutiyet Kulüpleri kuruldu. Bu kulüpler 14-24 Kasım 1908'de Manastır'da kuruluş kongresi'ni gerçekleştirdiler. 2-8 Eylül 1909'da Elbasan'da bir kongre topladılar ve siyasal isteklerini Osmanlı Hükümeti'ne sundular. Bu istekler şu noktalarda toplandı: Arnavutların milli varlıklarının tanınması, Arnavut okullarının açılması, İmparatorluğun adem-i merkezîyet esasına göre yönetilmesi, Arnavutluk'un bölgesel özerkliğinin sağlanması, her Arnavut'un askerliğini bulunduğu bölgede yapması, yabancı etkilerin ve propagandaların durdurulması⁸⁹. Özellikle bu tarihe gelinceye kadar bölge üzerinde belli istek ve beklentileri olan Avrupalı devletler Arnavutluk'taki gelişmelere kayıtsız kalmadı. İtalya⁹⁰, Avusturya⁹¹ ve hatta Almanya⁹² yöre halkını ve çetelerini farklı şekillerde kışkırtarak, Arnavutluk üzerindeki etkinliğini artırmaya çalıştı.

İ.T.C.'nin herkese eşit muamele programı doğrultusunda izlediği politika gereğince Arnavutların o zamana kadar muaf oldukları vergilerin konulması, memnuniyetsizliği iyice artırdı. Nihayet İstanbul "Başkim Kulübü" Kuzey ve Güney Arnavutluk'a ilişkin bir beyanname yayınlayıp, adeta Arnavutluk için muhtariyet talep etti. Osmanlı Hükümeti ise 1909'da Cavid Paşa'yı Arnavutların bir kale halinde olan ve "Kule" denilen evlerini yıkmaya, 1910'da Şevket Turgut Paşa'yı da Arnavutlardan silah toplamaya memur etti. Fakat silahlarını teslim etmek istemeyen Arnavutlar, Karadağ'a firar ve iltica ettiler. Burada, bilhassa İtalya tarafından "teslih" edilen Arnavut isyancıları tekrar hududu geçerek isyancı güçlere katıldı⁹³.

İşte Arnavutlar bu tarihten itibaren Balkan Savaşları'na kadar sürekli isyan içerisinde oldular.

Ulah Meşrutiyet Kulüpleri (U.M.K.)

Makedonya'da Rumların, Bulgarların ve Sırpaların Ulahlar'a yaptıkları baskılar sonucu, Ulahlar da kendi dillerinde ibadet, eğitim, kitap basılması ve mahalli

⁸⁹ Hamzaoglu, "1908-1912 Yılları arasında...", s. 2090. Arnavutların istekleri için bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal...*, c. I, s. 548. (Belge 3)

⁹⁰ BOA., Y. A. HUS., Dn. 502, Gn. 56.

⁹¹ BOA., Dahiliye Mektubi Kalemi, Dn.2687, Gn. 47; BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Zaptiye Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri(Y.PRK.ZB.), Dn. 36, Gn. 42; BOA., Yıldız PRK. ŞKT., Dn. 51, Gn. 74; BOA., Y. A. HUS., Dn. 486, Gn. 148.

⁹² Almanya İmparatoru'nun Arnavutluk sahillerine bir seyahat yapacağına dair gazete haberleri ve bunun tezkibi için bkz. BOA., Y. A. HUS., Dn. 518, Gn. 11; BOA., Y. A. HUS., Dn. 513, Gn. 78; Almanyalı Alenter Cedavur'un Arnavutluk dahilinde incelemeleri vs. için bkz. BOA., İ. HR., Dn. 412, Gn. 1326/ Ra-12.

⁹³ Süsheim, "Arnavutluk", s. 593.

yönetimde muhtar ve azalarının kendilerinden olması, devlet memuriyetleri ile bazı okullara Ulah milletinden de çocukların alınması için yoğun bir mücadeleye girişti. Özellikle kendi dillerinde ibadet ve kendi kiliselerinin kurulması konusunda Patrikhane ve yöneticilerinin büyük engelleri ile karşılaştılar⁹⁴. Rum Patrikhanesi ilk önce Osmanlı Devleti aracılığıyla bu duruma fırsat vermek istemedi. Ancak Babâlî'nin bu konuda oldukça esnek davranması üzerine⁹⁵ illegal yöntemlerle, bu Ulah ibadethanelerine, okullarına ve buralarda görevli din adamı ve öğretmenlerine baskıya başladı⁹⁶. Bu noktada sadece Patrikhane değil, Yunan çeteleri de Ulahlar üzerinde baskı ve yıldırma eylemlerini arttırdı⁹⁷. Osmanlı yönetimi her ne kadar bu baskılara engel olmaya çalışsa da yeterli olmadı⁹⁸. Bunun üzerine Babialı, Rumeli Müfettişliği'nin de aracılığıyla, Rumeli Vilayeti'nde bazı memurluklara Mekteb-i Şahane'den mezun liyakatli Ulahları atadı⁹⁹. Ulahlara kendi din adamlarıyla kendi dillerinde ibadet serbestisi verdi¹⁰⁰. Kendi dillerinde alfabelerinin basılıp kullanılmasına, mahalli idarelerde Muhtar ve aza seçimine¹⁰¹, Mekteb-i Sultani gibi bazı okullara Ulah öğrencilerin alınmasına¹⁰², nüfus sayımında sayım komisyonuna, nüfusları oranında üye vermelerine¹⁰³, kısacası diğer dinsel guruplar gibi Ulahların da müstakil bir cemaat olarak tanınmasına¹⁰⁴ kadar varan önemli haklar verdi. Elde edilen bu önemli haklar ile iyice örgütlenen Ulahlar, Meşrutiyet Kulüpleri'ni ancak 1909'da kurulabildi. Bu süreçte özellikle Romanya Hükümeti'nin bölgedeki Ulahları Rumlardan ayırarak ayrı bir millet şeklinde ortaya çıkması için kendi dillerinde okul, ibadet vs. konularında yoğun çabaları da yadsınmayacak düzeye ulaştı¹⁰⁵. İngiltere Maslahatgüzarlığı da Romanya Hükümeti gibi, benzer

⁹⁴ BOA., TFR. 1. A., Dn. 33, Gn. 3207.

⁹⁵ BOA., BEO., Dn. 2481, Gn. 186036; BOA., BEO., Dn. 2479, Gn. 185914; BOA., BEO., Dn. 2478, Gn. 185842; BOA., BEO., Dn. 2341, Gn. 1.

⁹⁶ BOA., BEO., Dn. 232, Gn. 45.

⁹⁷ BOA., BEO., Dn. 2533, Gn. 189916.

⁹⁸ BOA., BEO., Dn. 2681, Gn. 201045; BOA., BEO., Dn. 2533, Gn. 201048; BOA., BEO., Dn. 2989, Gn. 224158.

⁹⁹ BOA., DH. MKT., Dn. 670, Gn. 56.

¹⁰⁰ BOA., BEO., Dn. 2519, Gn. 188871.

¹⁰¹ BOA., TFR. 1. A., Dn. 24, Gn. 2380.

¹⁰² BOA., BEO., Dn. 2533, Gn. 189916.

¹⁰³ BOA., BEO., Dn. 2652, Gn. 198894.

¹⁰⁴ BOA., BEO., Dn. 2024, Gn. 151774.

¹⁰⁵ BOA., Y. PRK. UM., Dn. 76, Gn. 1; Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, Dn. 484, Gn. 126; BOA., A. MKT.MHM., Dn. 732, Gn. 35; BOA., Y. PRK. HR., Dn. 33, Gn. 40.

düşünceleri açıklamada sakınca görmemekteydi¹⁰⁶. Yıllarca diğer unsurların dini, ekonomik ve sosyal baskısı altında bulunan Ulahlar, II. Meşrutiyet'in yeniden ilanından sonra Kruşova (Kruşevo), Grevene, Selanik, Melsen, Üsküp vb. yerlerde kurulan Ulah Meşrutiyet Kulüpleri din ve eğitim alanında İ.T.C'den yardım istediler. Böylece onlar da diğer uluslar gibi din ve eğitim yoluyla Makedonya'da etkinlik kurmaya yönelmeyi planladılar.

Sonuç

Makedonya toprakları 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, bir yandan Balkan devletleri, diğer yandan Rusya ve Avrupalı emperyalist devletlerin mücadele alanı oldu. Bu kadar müdahil arasında Osmanlı Devleti, yapılan baskılar sonucunda bir yandan bu devletlerin isteklerini yerine getirmeye çalışırken, diğer yandan kendisinin de içerisinde olduğu bölgedeki nüfuz mücadelesinin önüne geçmeye çabalamaktaydı. Bu mücadelenin görünen yüzü çetelerdi. Bölgeye komşu Balkan devletleri, Makedonya'da etkinliğini artırmak için burada kurulan ya da kendileri tarafından kurdurulan çeteleri ekonomik, askeri ve siyasi yönden desteklemekteydi. Hatta İngiltere ve Rusya da çeteler ve onların faaliyetleriyle yakından ilgilenmekteydi.

Meşrutiyetin yeniden ilanının yarattığı özgürlük ortamı içerisinde çeteler silahlarını bıraktı. Makedonya'da taraflar arasında kısa süreli bir barış havası esmeye başladı. O döneme kadar var olan kaotik yapı geçici olarak askıya alındı. Bu süreç içerisinde yasadışı faaliyet gösteren çeteler, meşrutiyetin getirdiği kanunlaşma hareketleri doğrultusunda Meşrutiyet Kulüpleri adını aldı. Her bir meşrutiyet kulübü, kendi düşüncelerini yaymak ve bu doğrultuda kamuoyu oluşturmak için gazeteler çıkardı. Böylece daha önceki silahlı mücadele belli bir süreliğine siyasi mücadeleye dönüştü.

Aslında bu yeni yapılanma illegal çetelerin legal hale gelmesinden öte bir şey değildi. Çünkü meşrutiyet öncesinde silahlı birer çete olan bu organize gruplar, Meşrutiyetin yeniden ilanı ile birlikte silahlarını devlete değil, kendi örgütlerine teslim (?) etmişlerdi. Yani bekledikleri zaman geldiğinde yine aynı tarzdaki eylemlerini bu sefer daha güçlü bir şekilde gerçekleştireceklerdi. Bu durumun farkına varan Osmanlı yönetimi "Cemiyetler Kanunu" ile Meşrutiyet Kulüpleri'ni disiplin altına almak istedi. Ancak devletin bu yaklaşımı, serbestliğe alışmış kulüplerle Osmanlı yönetimi arasındaki barış havasının sonunu getirdi ve Makedonya sorunu ivme kazandı.

¹⁰⁶ BOA., Y. A. HUS., Dn. 4, Gn. 99.

KAYNAKLAR**Arşiv Kaynakları**

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Yıldız Esas Evrakı, Sadrazam Kamil Paşa Evrakına Ek, Dosya Numarası (Dn.). 88-32, Gömlek Numarası (Gn.). 3136.
- BOA.; Yıldız Tasnifi Kamil Paşa Evrakı, 86-32/3136.
- B.O.A., Yıldız Tasnifi, Kısım No:23, Evrak No:1802, Zarf No:11 Karton No:71.
- BOA., Bab-ı Ali Evrak Odası, Dn. 2336, Gn. 175167 / Dn. 2533, Gn. 189916 / Dn. 2917, Gn. 218737 / Dn. 2024, Gn. 151774 / Dn. 232, Gn. 45 / Dn. 2341, Gn. 1 / Dn. 2457, Gn. 184272 / Dn. 2478, Gn. 185842 / Dn. 2479, Gn. 185914 / Dn. 2481, Gn. 186036/ Dn. 2519, Gn. 188871/ Dn. 2533, Gn. 189916/ Dn. 2533, Gn. 189916/ Dn. 2533, Gn. 201048/ Dn. 2652, Gn. 198894/ Dn. 2681, Gn. 201045/ Dn. 2989, Gn. 224158/ Dn. 3079, Gn. 230914.
- BOA., Dahiliye Mektubi Kalemı, Dn. 2637, Gn.91/ Dn. 2675, Gn. 26/ Dn. 2705, Gn. 95/ Dn. 670, Gn. 56/ Dn.1283, Gn. 47/ Dn.2687, Gn. 47/ Dn. 2636, Vn.65/ Dn. 2740, Gn. 92
- BOA., İrade-i Hususiye, Genel 586/ Hususi 29.
- BOA., İradeler Hariciye, Dn. 412, Gn. 1326/ Ra-12.
- BOA., Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri, Dn. 101, Gn. 10088/ Dn. 103, Gn. 10263.
- BOA., Rumeli Müfettişliği Konsolosluk Evrakı, Dn. 9, Gn. 856.
- BOA., Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı, Dn. 33, Gn. 3269.
- BOA., Rumeli Müfettişliği, Umum Evrakı, Dn. 12, Gn. 1120.
- BOA., Rumeli Müfettişliği Sadaret ve Başkitabet Evrakı, Dn. 24, Gn. 2380/ Dn. 33, Gn. 3207/ Dn. 6, Gn. 813
- BOA., Rumeli Müfettişliği, Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık Evrakı, Dn. 52, Gn. 5106/ Dn. 34, Gn. 3340
- BOA., Rumeli Müfettişliği, Kosova Evrakı, Dn. 120, Gn. 11912/ Dn. 142, Gn. 14148/ Dn. 24, Gn. 2379/ Dn. 34, Gn. 3312.
- BOA., Sadaret Mühimme Kalemı Dn. 732, Gn. 35.
- BOA., Sadaret, Bulgaristan , Dn. 156, Gn. 81/ Dn. 155, Gn. 66/ Dn. 155, Gn. 91/ Dn. 173, Gn. 88/ Dn. 173, Gn. 96.
- BOA., Yıldız Esas Evrakı, Dn. 101, Gn. 15.
- BOA., Yıldız Esas Evrakı, Sadrazam Kamil Paşa, Dn. 101, Gn. 14/ Dn. 101, Gn. 17.
- BOA., Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlikler Evrakı, Dn. 22, Gn. 97.
- BOA., Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, Dn. 297, Gn. 51.
- BOA., Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller. Dn. 3, Gn. 74/ Dn. 51, Gn. 74

- BOA., Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirâtı, Dn. 76, Gn. 1.
- BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Askeri Maruzat, Dn.3, Gn. 7/ Dn.4, Gn. 36.
- BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Hariciye Nezareti Evrakı, Dn. 33, Gn. 40.
- BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Hariciye Nezareti Maruzatı, Dn. 36, Gn. 44.
- BOA., Yıldız Perakende Evrakı, Zaptiye Nezareti Maruzatı Analitik Envanteri, Dn. 36, Gn. 42.
- B.O.A., Yıldız Tasnifi, Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, Dn. 414, Gn. 71 / Dn. 4, Gn. 99/ Dn. 484, Gn. 126 / Dn. 486, Gn. 148 / Dn. 502, Gn. 56 / Dn. 511, Gn. 13 / Dn. 513, Gn. 78 / Dn. 518, Gn. 11 / Dn. 463. Gn. 25 /
- BOA., Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı, Dn. 6, Gn. 13/ Dn. 444, Gn. 51 / Dn. 433, Gn. 51.
- B.O.A., Yıldız Tasnifi, Kısım no.23, Evrak no.1792, Zarf no.12, Karton no.71
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1324, 1325, 1326.
- Meclis-i Mebusan, Levayih ve Tekalif-i Kanuniye ve Encümen Mazbataları, Sene 1325-1326

Anılar ve Araştırmalar

- Adanır, Fikret, “Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi; Makedonya Örneği” *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923*, (Derleyen: Mete Tunçay, Erick Jan Zürcher) İstanbul 1995.
- , *Die Makedonische Frage (Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908)*, Historische Abhandlungen, Band 20, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH 1979.
- Aydemir, Ş. Süreyya, *Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa*, c. I, Remzi Kitapevi, İstanbul 1971.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, c. I, TTK, Ankara 1983.
- Bilge, Mustafa L., “Arnavutluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul 1991.
- Brailsford, H. N., *Macedonia (Its Races and Their Future)*. London: Methuen & CO. 1906.
- Dakin, Douglas, *Makedonya: Balkanların Barut Fıçısı, 20.yüzyıl Ansiklopedisi*, Arkin Kitabevi, İstanbul 1970.
- Ekinçi, Mehmet Uğur, *The Origins of the 1897 Ottoman-Greek War: A Diplomatic History*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bilkent Üniversitesi, Ankara 2006.
- Esadlı, Mustafa Ragıp, *İttihad ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*, İstanbul 1975.
- Menteşe, Halil, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше’nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

- Hamza, Yusuf, “1908-1912 Yılları arasında Makedonya’da Kurulan Ayrılkçı Örgütler ve Osmanlı, Balkan ve Doğu Federasyonu- Konfederasyonu”, *IV Türk Tarih Kongresi*, Ankara 5-9 Eylül 1990, c.V, TTK Yayınları, Ankara 1994.
- Hamzaoğlu, Yusuf, *Balkan Türklüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C. 1, Ankara 2000.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, TTK Yayınları, Ankara 1977.
- Koylu, Zafer, *Makedonya Sorunu 1878-1913*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1997.
- , “XX. Yüzyılda Balkanlar’da Osmanlı Reform Planları ve Avrupa Müdahalesi: Makedonya Örneği”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, c.II, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006.
- Ortaylı, İlber, “Balkanlar’da Milliyetçilik”, *Tazminat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- Said Paşa’nın Hatıratı*, c. I-III. Dersaadet: Sabah Matbaası 1328(1912).
- Schwartz, Michael, *Etnische “Säuberungen” in der Moderne*, - Globale Wechselwirkungen nationalistischer und rassistischer gewaltpolitik im 19. und 20. Jahrhundert-, Oldenbourg Verlag München 2013.
- Süssheim, K., “Arnavutluk”, *İslam Ansiklopedisi*, c. I, MEB., İstanbul 1983.
- Şemseddin, *Makedonya Tarihçe-i Devr-i İnkılab*, Dersaadet 1324.
- Şimşir, Bilal N, “Makedonya’da Yunan Mücadelesi” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.43, Nisan 1971.
- , *İngiliz Belgelerinde Atatürk 1919-1938*, c. I, TTK, Ankara 1975.
- Talat Paşa’nın Anıları*, (Hazırlayan: Alpay Kabacalı), İletişim Yayınları, İstanbul 1990.
- Tokay, Gül, *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, AFA Yayınları, İstanbul 1996.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler (İttihat ve Terakki)*, c.I-III, Hürriyet Vakfı, İstanbul 1989.
- Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, TC. ATASE Başkanlığı, Ankara 1985.

۵

ذات القعدة
مکتوبی
عدد

روم این ولایتی مقتضایه ان که شیخ و مؤلفان

۱۴ | سره اولیٰ مترجمت احکامی اوردینه بلغا. اشقیاس رحمان و تقاضی فعلیٰ اجتمه
ایرره چنه تشبیهاتی اصلاحی و نقدیه انجیریه هر دو لواحقان قریب بر لری نی بید
می فقه ایله خاری کی بیدرت موجود و اوتوره بر بجه نقدی بون نه اسکولیه دفعه نسیم ایتمه کلیمه
ایوم کلمه معیارده اسکول سواد انضامیه بی ساندلر ولایت نقدی مکلفانه نه ستره لری
بیر یی النفق اولود معلومه نظر بلغا. قوبه لری چنه لری بیک احکام و حکمات می همه اولدوزلر
کری بولنه شریایه صحتی مؤید و بلغا. سانه ایله بر حسب وقوع چنه لری سواد شفا و نه
صایدی رجه ایضا اقتضایه ایله عقده کی اتنا هده اوبد بر حسب واغتاسیت
ظهور ولایت نقدی چونه انفا ذی لایزیم کلیمت نه ایله مفعول مدحقات می جزی
۸ | سالیٰ تا بقیه تحریرات جوابی اید سیر ادھم یا ش حکمدرینه تفصیلاً انشاء نموده ایلی
معه لم یولعه اذره جوابی اید سیر ادھم یا ش حکمدرینه تفصیلاً انشاء نموده ایلی

مکتوبه
حلی

(سره اولیٰ)
۸ دورول

EK-1: BOA., Dahiliye, Mektubi Kalemi, Dn. 2636, Vn.65.

Bulgar çetelerinin meşrûtiyetin ilanı üzerine faaliyetlerini durdurmuş olmalarına rağmen silahlarını teslim etmedikleri ve Bulgaristan ile bir harp çıkması halinde silahlı ayaklanmaya kalkışacaklarına dair Müfettiş Hilmi Paşa'nın Babıali'ye şifre telgrafi

Rumeli Vilayeti Müfettişliğinden Alınan Şifre Telgrafname

C / 7 Teşrinievvel 324 Meşrutiyetin ilanı üzerine Bulgar eşkiyası dehalet ve tatil-i faaliyet etmişler ise de çete teşkilatını asla ilga ve tadil etmeyüb her türlü ihtimale karşı yerlerini tamamıyla muhafaza eyledikleri gibi yedlerinde mevcut ve ötede beride mahfi bulunan eslihayı dahi teslim etmediklerinden elyevm külli miktarda esliha ve mevâddı infilakiyeye malikdirler. Vilayâtı selase mülhakatından şu sıralarda peyder pey alınmakta olan malumata nazaran Bulgar Komiteleriyle çetelerinin ahval ve hareketi hazıraları gazetelerde görülen neşriyatın sıhhatini müeyyed ve Bulgaristan ile bir harb vukuunda çetelerin silah-ı şekavete sarılarak ika-ı igtışaş idecekleri biiştibahdır. Öyle bir harp ve igtışaşın zuhurunda vilayâtı selase cihetinde ittihazı lazım gelecek tedabire müteallık mülhazâtu acizaneyi 8 Nisan 323 tarihli tahrirat-ı cevabiye Müşir Edhem Paşa Hazretlerine tafsilen işar kılınmış idi. Mütalaa buyrulmak üzere cevabname-i mezkurun sureti postaya derdest-i tevdî dir. Ol babda

7 Teşrinievvel 324

Müfettiş

8 virudu

Hilmi

Mütâlaayı Mahremâne

Bir müddetten beri Devlet-i Aliyyeyi işgal eden iki madde ki, biri müzayakayı maliye ve diğeri Makedonya meselesidir. Bu iki madde Őu esnada tehdid-âmiz bir dereceye gelip ba husus Makedonya Meselesi'nin muharebeyi müntic olmasından hazer olunur. Bu mesele adi bir Őekavet maddesinden olmayıp, bundan takriben kırk sene evvel Rusyaca kurulmuş olan bir planın tetimmeyi teferruatıdır.

İslav kavminden olan Sırp ve Bulgaristan Kralıkları'nın yeniden ihdas ve tesisiyle Karadağ Prenslığıne de istiklalîyet ittasını musavver olan iş bu plan mucibince evvela Bulgarlar Rum Kilisesi'nden ayrılıp Bulgar Eksarhlığı ihdas olunmuş ve ona göre Bulgar Kiliseleri ve mektepleri dahi tefrik ve başkaca tesis edilmişti. Eksarhlığın talimatı tahtında hareket eden Bulgarlar rüesayı ruhaniyesi ile mektep muallimlerinin marifet ve telkinatı ile ezhanı tesmim olunan Bulgar ahalisi bir arzuyu milliye ittibaen komitalar teşkili ile taraf taraf icrayı Şekavete ve ehli İslam aleyhinde tecavüzatı gaddaraneye kıyam eylemeleri ile darp ve tenkillerine tayin ve sevk olunan asakiri Şahane Bulgarlarla uğraşmakta iken, diğeri taraftan Sırlar dahi isyan eylemeleri üzerine Orduyu Hümayun sevk ile Sırlar mağleben tahtı itaata alınmışlar ise de Bulgarlar Şekavete devam ederek, takriben iki sene devam eden bu hal ile Devleti Aliye eyice yorulduktan sonra Rusya Devleti, çünki kendisi için vakti merhunu gelmiş ve zaten Almanya ve Avusturya Devletleriyle bilittifak muharebeye hazırlanmış olduğundan Bulgarları sehabetle Bulgaristan hakkında nakabili kabul ağır bir teşkilat teklifinde bulunup bulunup bunun reddi muharebeyi müeddi olacağını idrak eden diğeri Düveli Muazzama tarafından telifi zatilbeyn için tayin kılınan murahhasların Dersaadet'te içtima ile akd olunan konferansda Makedonya dahil olmak üzere Şarki ve Garbi ünvanıyla Bulgaristan iki eyalete bittaksim teşkilat ve sureti idaresine dair tanzim olunan Nizamname kabulü nâ kâbil idarei muhtâre Şeklinde olmasıyla bunun reddi üzerine Sırp ile Karadağ ve Romanya'nın iştirakiyle vukua gelen Rusya muharebesi neticesinde hududı vâsiayı muayyenesiyle Bulgaristanı Kebir Emareti cümleyi Őeraiti sulhiyeden olarak Ayastefanos Muahedesi ile kabul olunmuş ve bervechi muharrer Devleti Matbuaları aleyhinde muharebeye iştirak eden Sırp ile Karadağ ve Romanya kesbi istiklalîyet etmişti.

Mezkur Muahede ile Avrupayı Osmanîye tayin olunan Şekli cedidi tedkik ve tasdik için Berlin'de Düveli Muazzama murahhaslarından mürekkep akd olunan kongrede Bulgaristanı Kebir teşkili aleyhinde İngiltere murahhasının vaki olan itiraz ve ısrarı üzerine cereyan eden mübahese neticesinde Rumeli-i Şarki Eyaleti Bulgaristana bittefrik ayrıca bier eyaleti mümtaze Şeklinde Devleti Âliyye ye tabi olması ve Makedonya ise kemâfissâbık idarei ...

Devlet-i Aliyye'de kalıp yalnız bununla sair Rumeli Vilayati Şahanesinin hüsni idaresine dair bir nizamname yapılması karargir olarak Balkan Hükümetleri beyninde husuli tevazün için Sırp ve Karadağ'a bir takım memalik ve arazi tefrik ve i'ta olunduğu misillü muahharan Yunanistan'a dahi Teselya Kitası verilmiş ve Bosna Vilayeti ile Yeni Pazar ile Hersek Sancağı Avusturya'nın işgal ve idaresi altına geçmiştir.

Ayastefanos Muahhede'sinin bu veçhile tadile uğramasından dolayı Rusya'nın Bulgaristan-ı Kebir hakkındaki tasavvuru tagayyür etmeyip icrayı teferruatı Rusya'ca atıye talik olunmuş demek olduğundan evvel be evvel Rumeli-i Şarki Eyaletinin Bulgaristan Emaretine ilhaki emrine teşebbüs olunarak esbabı tehiye edilmiştir. Şu kadar ki o zaman emarete bulunan Prens Aleksandr, Rusya'nın umuru emaretine takatfersa olan müdahelâtından usanmış olduğundan o tahammül-güdaz halden kurtulmak için 1301(1885) senesinde Prens İngiltere seyahatından avdeti esnasında Rusya'dan habersizce Emaretle Eyaletin ittihadı vukua getirilmiş ve bu ise ne vama İngiltere'nin tercihi ile husulpezir olmuş olmasıyla bu keyfiyetten pürateş ve gazap olan Rusya Devleti icraatı vakıanın aleyhinde bulunarak Prens Aleksandr'ın sükutunu tasmin eylemiş ve diğer taraftan vakayı ittihattan dolayı muvazeneleri haleldar olan Sırp ile Yunanistan silaha sarılmalarıyla Sırp ile Bulgaristan beyninde vukubulan muharebede Sırphılar mağluben reddedilip Yunanlılar dahi Hududu Hakani de bulunan Orduyu Hümayun üzerine ateşe başlar başlamaz Asakiri Şahane tarafından bilmukabele tenkil ve teskin edilmişti. Sureta ittihadı vakiin aleyhinde bulunan Rusya Devleti mamafih maksadı aslinin husulünden memnun olarak eskisi gibi Bulgarları kendi nüfuzu tahtına almaya çalışmakla beraber meseleye bir karar vermek için Düveli Muazzama Süferası'nın içtimai ile Tophane'de akdolunan Konferansda sanki istatüko muhafaza edilmiş olmak için Şarki Rumeli Valiliği'nin Prens Aleksandr namına tevcihi tensip olunmuş olduğu halde Rusya Sefiri bu surete ademi muvafakate nihayetülemir isim zikr olunmaksızın Bulgaristan Prensine ihalesi sureti karargir olmuş ve bu veçhile Rusya'ca maksadı asli olan ittihad tasdik olunmuştur.

Bundan sonra nöbet Makedonya'ya gelmiş olduğundan Rusya planının icraatına memuru müstakil olan Bulgar Ekzarhı Makedonya'da ahali ekseriyetle Bulgar olan kazalara berevatı âliye istihali ile kendi tarafından piskoposlar tayin ederek zaten Bulgar iken Rum mekteplerinde terbiye olup Rum Kilisasına tabi bulunan Bulgarları Bulgar rüesayı ruhaniyesi vasıtası ile ayartıp kendi dairei ruhaniyesine alarak arzuyu milliyi zihinlerine ilka etmeğin, bu suretle Makedonya Bulgarları dahi çeteler teşkil ederek semt semt icrayı şekavete ve taarruzata başlamışlardır. Bulgaristan'da sakin Makedonyalıların arzuyu milliyeye hadim gayret erbabından Sofya'da tertip olunan komite Bulgaristanca ikdar olunarak Bulgar çetelerini idare ve tahrik ve Arnavut erbabı ...

ihtilalini dahi teşvik ile Makedonya ile Arnavutlukda iki vilayeti mümtaze teşkiline dair 12 maddeyi havi tanzim eyledikleri program 1318(1902) senesi Mayıs ayında Atabe-yi Seniyyeye takdim olunduğu gibi Sofya'da Makedonya Kongresi ünvanıyla hareket eden komite tarafından lüzumu ıslahattan bahs ile tanzim olunup merkezi Selanik şehri olmak üzere kablel muharebe Dersaadette içtima eden konferansda tayin kılınan hududu vasta ile mahdut olmak ve bir Bulgar vali riyaseti tahtında teşkil olunacak Meclis-i Umumi'nin rey-i ile idare olunmak ve temini asayiş için candarmadan başka bir de milis askeri teşkil kılınmak üzere tasvir olunan ve ekser maddeleri marrüzzikr konferansın vaktiyle tanzim eylemiş olduğu Nizamnamenin maddelerine ve diğer maddeleri Berlin Muahdesiyle muharebeden sonra Rumeli Vilayati Şahanesi'nin sureti idaresine dair Avrupa Komisyonu'nun kaleme aldığı Nizamnamenin mevaddına muvafık olan keza 12 maddeyi havi program dahi mezkûr sene temmuzunda süddei seniye-i şahane-yi takdim kılınmış ve iş bu programlar Avrupa Gazeteleri ile ilan olunmuştur.

Bir taraftan Bulgar çeteleri harekât ve taaruzatı gaddaranelerinde berdevam olmakla Rusya Sefiri kendi vukufu tamamı tahtında cari olan bu ahval esnasında Makedonya'da ahaliyi teskine medar olacak ıslahat icrası lüzumunu Babıali'ye ihtardan hali kalmadığına göre Hükümeti Seniyyece iktizayı hal o merkezde görülmesine mebni bir taraftan külliyyetli asker sevkiyle Bulgarların men'i kıyam ve şekavetlerine ihtimam olunmakla beraber Vilayati Selasede umurü mülkiyye ve adliyye ve inzibatîyenin temini hüsnî idaresi zımında tanzim olunan 18 maddeyi havi nizamname bairade-i seniyye mevkii icraya konmuş ve icraatı ıslahîyyeyi temin maksadiyle Vilayati mezkûreye bir Müfettiş-i Umûmî tayin buyrulduğu gibi bunun muhtacı istizan olan muhaberati cevaplarını tesri için Babıali'de bir de komisyonu mahsus teşkil kılınmıştır.

Bunun üzerine Rusya Devleti Avusturya ile bilittifak Babıali'nin bu baktaki teşebbüsünü Makedonya'da ıslahat icrası lüzumu Devlet-i Aliyye'ce tasdik olunmuştur hükmünde senet ittihaz edip ancak iş bu nizamname asayiş ve inzibatı temine kafi olmadığından bahisle bunun ikmalî için şu ahkâmın dahi dercini tavsiye eylemişlerdir. Şöyleki: "Müfettiş-i Umumi evvelce kararlaştırılacağı veçhile birkaç sene müddetle tayin kılınıp devletlerle bilmüzakere karar verilmedikçe azlolunmayacaktır. Valiler onun talimatına tevfiği hareket edeceklerdir. Polis ve Candarma teşkilatı için ecnebi mütehasıslar istihdam olunacaktır. Candarma her yerin nüfusuna nisbetle İslam ve hıristiyandan olup; kır bekçileri, ahali ekseriyetle hıristiyan olan yerde hıristiyan olacaktır. Vilayati Selasede politika mütehimleri ile mahkûmlarına ve muhacirlerine affı umumi ihlan buyrulacaktır. Her vilayet kendi bütçesini tanzim edip Bankı Osmani'nin kontrolü altında vuku'bulacak tahsilat evvel emirde idare-i mahalliyenin ihtiyacatına tahsis edilecektir. Hidematı mülkiyye ve askeriyye tediyatı ve aşar usulü tadil kılınacak ve iltizam adeti lağvolunacaktır." İş bu kuyudu şamil olan muhtıra 1318(1902) Şubatı'nda Viyana ve Petersburg'da ilan olunup bunda Rusya'nın müteakiben kendi süferasına icra ...